

The Study of Academic Independence Gap Based on University Experts (The Case of Babol University of Medical Sciences and Noushirvani Technical University)

Jamileh Aqatabar Roudbari¹, Tahereh Agha Mirzaei², Khadijeh Barimani³, Reza Yousefi Saeedabadi⁴

1. Office of development and Innovation in Education, Vice Chancellor of Education, Babol University of Medical Science, Babol, Iran
2. Department of Management, Faculty of Management, Mazandaran University of Science and Technology, Babol, Iran
3. Department of Student Affairs, School of Health, Mazandaran University of Medical Sciences, Sari, Iran
4. Department of Educational Sciences, Faculty of Humanities, Islamic Azad University, Sari, Iran

Article Information

Article history:

Received: 2017/06/01
Accepted: 2017/09/02
Available online: 2017/10/23

EDCBMJ 2017; 10(5): 334-344

Corresponding author at:

Reza Yousefi Saeedabadi
Department of Educational
Sciences, Faculty of Humanities,
Islamic Azad University,
Sari, Iran
Tel: 09906449632
Email:
ruosefi@yahoo.com

Abstract

Background and Aims: Achieving the desirable academic independence, requires the creation of appropriate structures and programs. This study has conducted with the aim of investigating the academic independence gap, from the Noshirvani and Medical Sciences University experts' viewpoint.

Methods: This study is descriptive-survey. The statistical population consisted of 50 experts of two Noshirvani and Medical Sciences University. In order to collect data, two researcher-made questionnaire (current and desirable situation of academic independence) were used. To analyze the data, Wilcoxon test was used by means of software Spss18.

Results: There are gaps in all aspects of academic independence in both Universities. In Noshirvani University, the maximum to minimum gap is related to the staff, actual, organizational, financial independence, and academic freedom dimensions and in Babol Medical Sciences University, it includes organizational, staff, actual, financial independence, and academic freedom. Financial and organizational independence gap, and academic freedom in Medical Sciences University is rather than of Noshirvani University and staff and actual independence gap of the Noshirvani University is more than the Medical Sciences University.

Conclusions: the presence of a gap between the present and desirable status of all aspects of academic independence in two universities, indicate the demand of academic independence. The tendency to acquire academic independence components in these universities and existing gap perception, represents the desire to growth and development. Planning and enforcement actions to reduce or eliminate existing gap are the key factors for achieving the desired academic independence and, consequently, the development in all fields.

KeyWords: Financial Independence, actual Independence, Organizational Independence, Academic freedom, Staff Independence, gap

Copyright © 2016 Education Strategies in Medical Sciences. All rights reserved.

How to cite this article:

Aqatabar Roudbari J, Agha Mirzaei T, Barimani K, Yousefi Saeedabadi R. The Study of Academic Independence Gap Based on University Experts (The Case of Babol University of Medical Sciences and Noushirvani Technical University). Educ Strategy Med Sci. 2017; 10 (5) :334-344

Farname Inc.

دانشگاه علوم پزشکی بابل

بررسی شکاف استقلال دانشگاهی از دیدگاه خبرگان دانشگاهی (مطالعه موردی دانشگاه علوم پزشکی بابل و صنعتی نوشیروانی)

جمیله آفتابار رودباری^۱، طاهره آقامیرزایی محلی^۲، خدیجه بریمانی^۳، رضا یوسفی سعید آبادی^۴

۱. دبیرخانه تحول و نوآوری در آموزش، معاونت آموزشی، دانشگاه علوم پزشکی بابل، بابل، ایران
۲. گروه مدیریت، دانشکده مدیریت و فناوری، دانشگاه علوم و فنون مازندران، بابل، ایران
۳. واحد امور دانشجویی، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی مازندران، ساری، ایران
۴. گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، ساری، ایران

چکیده

اطلاعات مقاله

زمینه و اهداف: دستیابی به استقلال دانشگاهی مطلوب، مستلزم ایجاد ساختارها و برنامه‌های مناسب است. این پژوهش با هدف بررسی شکاف استقلال دانشگاهی از دیدگاه خبرگان دانشگاه صنعتی نوشیروانی و دانشگاه علوم پزشکی بابل انجام گرفت.

روش بررسی: پژوهش حاضر از نوع توصیفی-پیمایشی است. جامعه آماری آن شامل ۵۰ نفر از خبرگان دو دانشگاه صنعتی نوشیروانی و دانشگاه علوم پزشکی بابل است و به منظور گردآوری داده‌ها، از دو پرسشنامه محقق ساخته (وضعیت موجود و مطلوب استقلال دانشگاهی) استفاده شده و برای تحلیل داده‌ها، از آزمون ویلکاکسون با بهره‌گیری از نرم‌افزار Spss18 بهره برده شده است.

یافته‌ها: در هر دو دانشگاه، در تمامی ابعاد استقلال دانشگاهی شکاف وجود دارد. در دانشگاه صنعتی نوشیروانی، این شکاف‌ها مربوط می‌شوند به ابعاد استقلال کارکنان، استقلال حقیقی، استقلال سازمانی، آزادی علمی و استقلال مالی و در دانشگاه علوم پزشکی بابل مربوط هستند به استقلال سازمانی، استقلال کارکنان، آزادی علمی، استقلال حقیقی و استقلال مالی. شکاف استقلال مالی، استقلال سازمانی و آزادی علمی در دانشگاه علوم پزشکی بیشتر از دانشگاه نوشیروانی است و شکاف استقلال حقیقی و کارکنان، در دانشگاه صنعتی نوشیروانی بیشتر دیده می‌شود.

نتیجه‌گیری: وجود شکاف بین وضع موجود و مطلوب تمامی ابعاد استقلال دانشگاهی در دو دانشگاه، بیانگر این است که استقلال دانشگاهی مطالبه‌ای است که این دو دانشگاه در جستجوی آن هستند. گرایش به کسب مؤلفه‌های استقلال دانشگاهی در این دانشگاه‌ها و ادراک خلأ موجود، نشان‌دهنده تمایل به توسعه‌یافتگی است. برنامه‌ریزی برای کاهش یا رفع شکاف موجود، تنها راه دستیابی به استقلال دانشگاهی مطلوب است.

کلمات کلیدی: استقلال مالی، استقلال حقیقی، استقلال سازمانی، آزادی علمی، استقلال کارکنان، شکاف

کپی‌رایت ©: حق چاپ، نشر و استفاده علمی از این مقاله برای مجله راهبردهای آموزش در علوم پزشکی محفوظ است.

تاریخچه مقاله

دریافت: ۱۳۹۶/۰۳/۱۱

پذیرش: ۱۳۹۶/۰۶/۱۱

انتشار آنلاین: ۱۳۹۶/۰۸/۰۱

EDCBMJ 2017; 10(5):334-344

نویسنده مسئول:

رضا یوسفی سعید آبادی

گروه علوم تربیتی، دانشکده

علوم انسانی، دانشگاه آزاد

اسلامی، ساری، ایران

تلفن: ۰۹۹۰۶۴۴۹۶۳۲

پست الکترونیک:

ruosefi@yahoo.com

مقدمه

منبع قدرت و نهاد مرجع است. دانشگاه، سازنده اندیشه‌ها، انسان‌ها و دولت‌هاست و به سبب خصوصیات حرفه‌ای و تخصصی‌اش در میدان‌های علمی استقلال عمل دارد [۱]. از یکسو دانشگاه‌ها و جامعه علمی بر استقلال خود پافشاری می‌کنند و از سوی دیگر، به علت مشکلات اقتصادی و ساختار متمرکز، نیاز دانشگاه‌ها به کمک‌های مالی دولت هر روز بیشتر می‌شود. جذب منابع مالی، تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری، از موضوعات مهم در بحث استقلال دانشگاه‌هاست و منابع مالی، از ابزارهای کلیدی دولت برای کنترل آموزش عالی است [۲].

حقیقت استقلال مؤسسه‌های آموزش عالی در بیشتر مواقع حاصل حقوق موروثی، سنت، اهداف قانون‌گذار و فرهنگ اجتماعی است و در بستر زمان، از طریق انواع فرایندهای قانونی، تصمیم‌گیری‌های اداری و مقررات خاص به دست می‌آید. این استقلال، قدرت، فرهنگ خاص یا یک حق است و بر این اساس ویژگی‌های استقلال دانشگاه‌ها در کشورهای گوناگون را نمی‌توان یکسان دانست [۱]. دانشگاه به دلیل داشتن ویژگی‌های التزام به حقیقت‌خواهی، نوآوری، نقادی و برانگیختن روحیه پرسشگری،

بیشتر کشورهای پیشرفته مایلند که بخش دولتی، تأمین هزینه‌های مربوط به آموزش عالی را بر عهده بگیرد و البته دانشگاه‌های این دست کشورها از بیشترین استقلال سازمانی نیز برخوردارند. پس، این باور که لازمه استقلال دانشگاه‌ها، مستقل شدن آن‌ها از تأمین مالی دولتهاست، الزاماً درست نیست. در بسیاری از کشورهای دنیا با وجود اینکه دولت تأمین‌کننده اصلی بودجه دانشگاه‌هاست، در امور سازمانی آن‌ها دخالت نمی‌کند یا دخالتی بسیار محدود دارد. در این کشورها، حضور دولت در آموزش عالی بیشتر جنبه نظارتی دارد و مشوق دانشگاه‌ها در تأمین اهداف توسعه‌ای جامعه، عدالت در دسترسی به آموزش عالی و تضمین کیفیت خدمات دانشگاهی است.^[۶]

در دهه‌های اخیر به چندین دلیل دولت‌ها بر آن شده‌اند تا به دانشگاه‌ها استقلال بیشتری ببخشند؛ از جمله این دلایل یکی این است که هر چه رشد تقاضا برای آموزش عالی بیشتر می‌شود (که این تقاضا در چارچوب اقتصاد دانش تداوم می‌یابد) و دولت‌ها به نقش خود در ارتقای توسعه اقتصادی آگاه‌تر می‌شوند، مطمئن شدن از اداره اثربخش نظام‌های آموزش عالی به‌طور فزاینده اهمیت می‌یابد. همچنین، نظام‌های آموزش عالی به دلیل افزایش شمار مؤسسات خصوصی و دولتی در حال پیچیده‌تر شدن هستند و به موازات آن این نکته نیز در حال روشن شدن است که دولت‌ها بهترین حکمران درباره شیوه فعالیت‌های هر دانشگاه نیستند. ممکن نیست که کارمندان دولت بتوانند مدیریت بسیار پیچیده جوامع دانشگاهی را از راه دور به‌گونه‌ای اثربخش انجام دهند و این وظیفه باید به خود مؤسسات واگذار شود. اکنون دیگر آشکار شده است که مدل قدیمی کنترل کامل از سوی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در درازمدت ناپایدار است و در سراسر جهان در حال جایگزین شدن با سایر مدل‌هاست؛ یعنی در کشورهای دیگر به جای دخالت گسترده متمرکز، می‌کوشند تا استقلال بیشتری به دانشگاه‌ها بدهند و در عوض بیشتر بر شیوه‌های پیچیده‌تر نظارت و بررسی عملکرد دانشگاه‌ها تکیه کنند.^[۱]

در ایران، از میانه سده نوزدهم میلادی، مؤسسات آموزش عالی به سبک غربی و به منظور تربیت نیروی انسانی مورد نیاز بخش‌های صنعتی، کشاورزی و خدماتی تأسیس شدند. نوع نگاه اجتماعی به این مؤسسات، به‌عنوان بخشی از بوروکراسی دولتی و در راستای نقش واگذار شده به آن‌ها، همواره نگاهی ابزاری بوده است، اما به نظر می‌رسد که اکنون با پیدایی مجموعه عوامل و شرایط جدید، نوع نگاه اجتماعی به دانشگاه‌ها در حال تغییر است و لازم است متناسب با این تغییر نگاه، در اختیارات و استقلال دانشگاه‌ها نیز تغییراتی رخ دهد.^[۷] در نقشه جامع علمی کشور

میزان استقلال دانشگاه‌ها را می‌توان روی یک طیف ارزیابی کرد. عموماً با اعطای استقلال، مسئولیت‌پذیری افزایش می‌یابد؛ زیرا تفویض نکردن مسئولیت‌ها و اختیارات، انزوا و انفعال افراد و سازمان‌ها را در پی دارد و نیز پاسخ‌گوئی آن‌ها را کاهش می‌دهد. بنابراین اعطای استقلال به دانشگاه‌ها سیاستی اصولی برای افزایش مسئولیت‌پذیری، پاسخگویی و ایجاد ثبات در دانشگاه‌هاست. اما پاسداری از استقلال واقعی دانشگاه و تبدیل نکردن آن به سازمانی متمرکز، به جای نظام آموزش عالی غیرمتمرکز، به آسانی فراهم نمی‌شود.

در تعاریف متداول، دانشگاهی مستقل به شمار می‌آید که بتواند با استفاده از اساسنامه داخلی خود بخش گسترده‌ای از تصمیمات را در زمینه هدف‌گذاری و تعیین اولویت‌ها، آموزش، پژوهش، برنامه‌های درسی و اعتبار مدارک، جذب و تخصیص منابع به مصارف مختلف، استخدام هیأت علمی و کارکنان و همچنین گزینش دانشجو اتخاذ کند. استقلال سازمانی و خودگردانی، به نهاد دانشگاه یا مؤسسه مربوط می‌شود و مفهوم آزادی علمی بیشتر به افراد یا اعضاء جامعه علمی، یعنی استادان، پژوهشگران و دانشجویان مرتبط است که خواهان انجام آزاده فعالیت علمی‌شان بدون احساس فشار از خارج هستند.^[۴]

ایفای بسیاری از رسالت‌های امروزی دانشگاه در قبال جامعه، فقط با تکیه بر استقلال و آزادی علمی شدنی خواهد بود؛ رسالت‌هایی چون مشارکت در توسعه پایدار اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی از طریق پژوهش، نوآوری و توسعه یا انتقال فناوری‌های مورد نیاز جامعه، تربیت نیروی انسانی متخصص و مورد نیاز بازار کار و جامعه، توسعه و تعالی سرمایه انسانی جامعه (توسعه فردی و تممیم آموزش عالی در یک جامعه فراگیر)، ارتقاء فرهنگ و تمدن و پاسداری از ارزش‌ها و سلامت اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی. نیز پاسخگویی دانشگاه در برابر جامعه (التزام اجتماعی)، قابلیت اعتماد و حفظ کیفیت و اعتبار علمی آن، با تکیه بر استقلال و آزادی دانشگاه به دست خواهد آمد. دانشگاهی که فاقد هویت علمی و فرهنگی مستقل است، نه می‌تواند مؤثر باشد و نه پاسخگو.^[۵]

دستیابی به استقلال دانشگاهی مطلوب، مستلزم ایجاد ساختارهای مناسب در زمینه روابط قدرت و اختیار تصمیم‌گیری بین نظام‌های دانشگاهی و محیط پیرامون آن‌ها و تفویض اختیار تصمیم‌گیری به دانشگاه‌ها، در زمینه امور مرتبط با تعیین اهداف و اولویت‌ها و چگونگی دستیابی به آن‌هاست. نتیجه چنین امری نیز بروز و پیدایی کارکردهای استقلال دانشگاهی در قالب استقلال سازمانی، استقلال کارکنان، استقلال مالی، استقلال حقیقی و استقلال آزادی علمی است.

دانشگاه‌های بزرگ و توسعه‌یافته گرایش بیشتری به کسب مؤلفه‌های استقلال دانشگاهی دارند^[۱۱].

Brubacher (۱۹۷۷) بر آن است که برای بهره‌گیری از استقلال در فعالیت‌های آموزش عالی، منطقی‌تر آن است که دانشگاه‌ها در اجرای برنامه‌های علمی خود کنترل درونی اعمال کنند. از آنجایی که اعضای هیأت‌علمی آگاه‌ترین افراد نسبت به متن و محتوای آموزش عالی هستند، مناسب‌ترین افراد در امر تصمیم‌گیری برای برنامه‌ریزی درسی و شیوه‌اندیشیدن در این زمینه به شمار می‌آیند^[۱۲].

پرسش‌های مطرح‌شده در ارزیابی نتایج یادگیری در آموزش عالی اشاره به تأثیر بالقوه استقلال مؤسساتی و آزادی نهادی در حوزه آموزش عالی دارد که ممکن است در ارزیابی نتایج یادگیری در آموزش عالی تأثیر داشته باشد^[۱۳]. Socran (۱۹۸۳) به بررسی تأثیر مرتبه علمی استادان بر میزان آزادی علمی آنان در ابعاد پژوهشی، آموزشی و فکری-سیاسی پرداخته است. نتایج به‌دست‌آمده در پژوهش او نشانگر آن است که بین استادان با مرتبه علمی مختلف در این سه بعد، تفاوت عمیقی وجود دارد و استادان با مرتبه علمی بالاتر، آزادی علمی بیشتری نسبت به استادان با مرتبه علمی پایین‌تر دارند^[۱۴]. یافته‌های پژوهش Boland (۲۰۰۳) در دانشگاه روچستر نیز بیانگر آن است که مداخلات سیاسی باعث تضعیف میزان آزادی علمی در ابعاد آزادی فکری و آزادی بیان می‌شود^[۱۵]. Aghion (۲۰۰۷) در پی پژوهشی نتیجه گرفت که استقلال دانشگاه نه تنها با کیفیت پژوهش‌های انجام‌گرفته در آن دانشگاه مربوط است، که با استفاده کارآمدتر از منابع مالی دانشگاه نیز همبسته است. آن‌ها یکی از عوامل اصلی رتبه بالای هر دانشگاهی را شیوه مدیریت و نیز چگونگی تأمین مالی هر دانشگاه تشخیص داده‌اند و پایین بودن رتبه دانشگاه‌های اروپایی نسبت به دانشگاه‌های آمریکایی را حاصل حکمرانی ضعیف، استقلال ناکافی و برخی عوامل دیگر دانسته‌اند^[۱۶]. پژوهش دیگری که از سال ۱۹۹۸ تا ۲۰۰۳م در دانشگاه‌های آلمان انجام شد، نشان داد که دانشگاه‌های ایالت‌هایی که مقررات و قوانین دانشگاهی آزادتری دارند، از دیگر دانشگاه‌های این کشور بسیار بهره‌ورتر هستند^[۱۷].

پژوهش حاضر نیز با هدف بررسی شکاف استقلال دانشگاهی از دیدگاه خیرگان دانشگاه صنعتی نوشیروانی و دانشگاه علوم پزشکی بابل انجام گرفت. عوامل گوناگونی می‌تواند بر انتظارات خیرگان از ابعاد استقلال دانشگاهی تأثیر داشته باشد، بنابراین مقایسه اختلاف میانگین شکاف وضع موجود و وضع مورد انتظار از ابعاد استقلال دانشگاهی ارائه‌شده برحسب رشته تحصیلی، میزان تحصیلات، جنسیت، مرتبه علمی و میزان سنوات

نیز، بر استقلال علمی و اعطای اختیارات بیشتر در شیوه‌های مدیریت و برنامه‌ریزی و جذب نیروی انسانی تأکید شده است.

منحصر شدن منابع مالی دانشگاه‌ها به بودجه نفتی دولت، بزرگ‌ترین آفت استقلال و آزادی آن‌هاست. به همین سبب، با وجود آنکه دولت‌ها متعهدند که منابع مالی دانشگاه‌ها را تأمین کنند یا حمایت مالی لازم از آنها را برعهده بگیرند، دانشگاه‌ها خود باید برای رها شدن از آسیب‌پذیری در برابر متغیرهای ناپایدار سیاسی، به منابع اعتباری خود تنوع بیشتری ببخشند و فقط به کمک بخش دولتی چشم ندوزند تا نیاز آنها به این بخش کاهش یابد.

تاکنون پژوهش‌های گوناگونی در زمینه ابعاد استقلال دانشگاهی در داخل و خارج کشور انجام گرفته است که در اینجا به بعضی از آن‌ها اشاره می‌شود:

در پی مطالعه‌ای که درباره بررسی وضعیت استقلال و آزادی علمی انجام گرفته، روشن شده است که گویه‌های مربوط به آزادی علمی کمترین میانگین و نگرش اعضای هیئت علمی درباره مشکلات استقلال مالی و اداری دانشگاه‌ها بیشترین میانگین را به خود اختصاص داده‌اند^[۸]. یافته‌های پژوهش فتح‌الهی و همکاران در زمینه برنامه‌های توسعه آموزش عالی با تمرکز بر تغییرات ساختاری و کارکردی استقلال نظام دانشگاهی، گویای این واقعیت است که به مجرد جهت‌گیری و نگرش برنامه‌ریزان، مسئولان و سیاست‌گذاران کشور، دانشگاه‌ها از الگوی حکمرانی دولت‌گرا به سمت الگوی بازارمحوری یا هومبولتی گراییده‌اند و به همان اندازه نیز میزان توجه به مقوله‌های مرتبط با ابعاد کارکردی استقلال دانشگاهی در متن برنامه‌های توسعه نیز بیشتر شده است^[۹]. در مطالعه‌ای که با عنوان «استقلال دانشگاه در آینده» انجام گرفت، روشن شد که دانشگاه‌ها در صورت برخورداری از استقلال و آزادی بیشتر، در برابر تحولات و چالش‌های آینده پاسخ‌گوتر خواهند بود. آینده از آن دانشگاه‌های مسئولیت‌پذیر و مستقل، با منابع بودجه‌ای متنوع خواهد بود که با نظارت صحیح اداره می‌شوند و آینده به نظام آموزش عالی‌ای نیازمند است که پاسخگوی انتظارات و خواسته‌های جامعه باشد؛ نظامی که در آن آزادی علمی، استقلال نهادی دانشگاه و لزوم مسئولیت‌پذیری مراکز آموزش عالی در قبال جامعه اهمیت خواهد داشت^[۱۰].

یافته‌های پژوهش ذاکر صالحی با عنوان بررسی ابعاد حقوقی و مدیریتی استقلال دانشگاه‌ها در ایران، نشان داد که دانشگاه‌های مناطق محروم و تازه تأسیس گرایش زیادتری به تمرکز، یکسان‌سازی و تداوم نظارت‌های سنتی دارند. همچنین

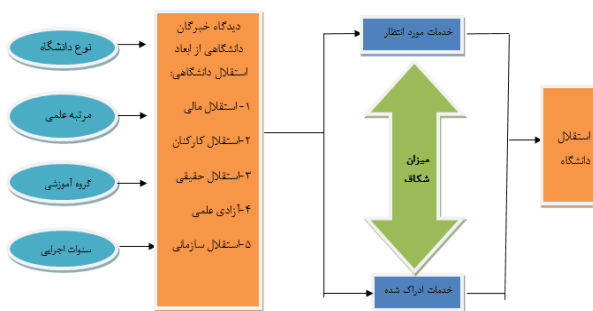
مالی ۰/۷۶، استقلال حقیقی ۰/۸۱، استقلال کارکنان ۰/۷۵، استقلال سازمانی ۰/۷۵، استقلال آزادی علمی ۰/۷۵. برای تحلیل داده‌ها از آزمون ویلکاکسون با بهره‌گیری از نرم‌افزار spss18 استفاده شده است.

یافته‌ها

در جدول شماره ۱ میانگین امتیازهای وضع موجود و وضع مطلوب در هر یک از ابعاد استقلال دانشگاهی، ابعاد و گویه‌ها براساس شکاف، از دیدگاه خبرگان دانشگاه صنعتی نوشیروانی ارائه شده است. نمرات خبرگان در همه ابعاد پنج‌گانه و در همه ۳۲ گویه از وضعیت موجود (ادراک)، کمتر از نمرات خبرگان دانشگاهی از وضع مطلوب (انتظار) است که موجب منفی شدن نمره شکاف استقلال در تمامی ابعاد گشته است. در مجموع در همه ابعاد استقلال شکاف وجود داشت و به ترتیب از بیشترین تا کمترین شکاف مربوط بوده است به: استقلال کارکنان (۰/۲۲-)، استقلال حقیقی (۰/۷۹-)، استقلال سازمانی (۰/۴۶-) آزادی علمی (۰/۰۶-)، و استقلال مالی (۰/۸-). در میان گویه‌ها، به جز گویه‌های «اختیار جذب منابع مالی حاصل از مشارکت مردمی»، «اختیار نگهداری درآمد مازاد حاصل از درآمدهای اختصاصی دانشگاه»، «اختیار مالکیت بر ساختمان‌ها»، «اختیار انتخاب محتوای برنامه‌های سطوح مختلف کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری»، «اختیار خاتمه دادن به برنامه‌ها»، «اختیار اعتبارسنجی سازمان‌های تابعه دانشگاه»، که میزان شکاف چندان زیاد نبوده، بیشترین شکاف مربوط به گویه «اختیار تقویت بنیه علمی تحقیقات با وجود کناره‌گیری برخی نیروهای علمی ناشی از اختلاف نظرهای سیاسی» (۰/۳۱-)، و کمترین شکاف مربوط به «اختیار توزیع بودجه دانشگاهی» (۰/۳-) بوده است.

در جدول شماره ۲ میانگین امتیازات وضع موجود و وضع مطلوب در هر یک از ابعاد استقلال دانشگاهی، ابعاد و گویه‌ها براساس شکاف، از دیدگاه خبرگان دانشگاه علوم پزشکی ارائه شده است. نمرات خبرگان در همه ابعاد پنج‌گانه و در همه ۳۲ گویه از وضعیت موجود (ادراک)، کمتر از نمرات خبرگان دانشگاهی از وضع مطلوب (انتظار) است که موجب منفی شدن نمره شکاف استقلال در تمامی ابعاد شده است. در مجموع در همه ابعاد استقلال شکاف وجود دارد و به ترتیب از بیشترین تا کمترین شکاف مربوط می‌شود به: استقلال سازمانی (۰/۸۴-)، استقلال کارکنان (۰/۵۸-)، آزادی علمی (۰/۳۴)، استقلال حقیقی (۰/۲۴-) و استقلال مالی (۰/۱۵-). در میان گویه‌ها نیز، به جز گویه «اختیار اعتبارسنجی دوره‌های آموزشی» که میزان شکاف زیاد نبوده، بیشترین شکاف مربوط به گویه «اختیار تصمیم‌گیری بر روش‌های استخدام استادان» (۰/۶۷-) و کمترین

اجرائی و گروه آموزشی می‌تواند در شفافیت عوامل مؤثر بر این شکاف اثرگذار باشد. بر پایه آنچه گفته شد می‌توان مدل زیر را ارائه و مبنای پژوهش قرارداد (نک: شکل ۱):

شکل ۱- مدل مفهومی تحقیق

به منظور تحقق اهداف این پژوهش، پرسش‌های زیر طرح شد:

۱. میزان انتظارات خبرگان از استقلال دانشگاه چگونه است؟
۲. میزان ادراک خبرگان از استقلال دانشگاه چگونه است؟
۳. آیا بین انتظارات و ادراک خبرگان استقلال دانشگاه تفاوت معنی‌داری وجود دارد؟
۴. آیا بین شکاف از دیدگاه خبرگان بر حسب متغیرهای نوع دانشگاه، گروه آموزشی، سنوات اجرایی، و مرتبه علمی تفاوت معناداری وجود دارد؟

روش بررسی

پژوهش حاضر از نوع توصیفی - پیمایشی است. جامعه آماری خبرگان، دو دانشگاه صنعتی نوشیروانی و دانشگاه علوم پزشکی بابل هستند که شامل رؤسای دانشگاه‌ها، معاونین، مدیران آموزشی و تحصیلات تکمیلی، مدیران گروه، در دوره‌های پیشین و کنونی، به تعداد ۵۰ نفر (۲۵ نفر از دانشگاه صنعتی نوشیروانی و ۲۵ نفر از دانشگاه علوم پزشکی بابل) است.

در این پژوهش با توجه به هدف اصلی که ارزیابی سنجش شکاف بین وضعیت کنونی و مطلوب استقلال دانشگاهی و مقایسه این شکاف در دو دانشگاه صنعتی نوشیروانی و دانشگاه علوم پزشکی بابل است، به منظور گردآوری داده‌ها، از دو پرسشنامه محقق ساخته (وضعیت موجود و مطلوب استقلال دانشگاهی) استفاده شده است. این ابزار مشتمل بر ۳۲ جفت پرسش متناظر است؛ که بر پایه مقیاس پنج‌درجه‌ای لیکرت طراحی شده و پنج بُعد دارد: بعد استقلال مالی (۷ پرسش)، بعد استقلال (۱۱ پرسش)، بعد استقلال کارکنان (۶ پرسش)، بعد استقلال سازمانی (۳ پرسش)، بعد آزادی علمی (۵ پرسش). صاحب‌نظران روایی پرسشنامه را تأیید کردند. پایایی هر بعد محاسبه شده و ضریب آلفای کرونباخ هر یک به ترتیب بدین قرار است: استقلال

همچنین بین شکاف ابعاد از دیدگاه خبرگان در گروه‌های آموزشی مختلف با مرتبه علمی متفاوت و نیز بین شکاف ابعاد از دیدگاه خبرگان با سنوات اجرایی متفاوت به جز بعد استقلال مالی تفاوت معناداری دیده نشده است.

شکاف مربوط به «اختیار مالکیت بر ساختمان‌ها» (۰/۶۶-) بوده است.

جدول شماره ۳ نشان می‌دهد که بین شکاف ابعاد استقلال دانشگاهی از دیدگاه خبرگان دانشگاه علوم پزشکی بابل و این شکاف از دید خبرگان دانشگاه صنعتی نوشیروانی به جز ابعاد استقلال حقیقی و استقلال کارکنان تفاوت چندانی وجود ندارد.

جدول شماره ۱. میانگین نمرات وضع موجود، مطلوب و شکاف استقلال در هر یک از ابعاد استقلال دانشگاهی از دیدگاه خبرگان دانشگاه صنعتی نوشیروانی

ابعاد استقلال	گویه‌ها	وضع موجود	انحراف معیار	وضع مطلوب	انحراف معیار	شکاف استقلال	نتایج آزمون ویلکسون، آزمون Z	معناداری
استقلال مالی	اختیار تأمین منابع مالی متنوع و وابسته نبودن به بودجه صرفاً دولتی	۳/۷	۰/۷۰	۴/۷	۰/۴۶	-۱	-۳/۱۳	۰/۰۰**
	اختیار توزیع بودجه دانشگاهی	۴/۶	۰/۵۱	۴/۹	۰/۳۵	-۰/۳۰	-۲	۰/۰۴*
	اختیار جذب منابع مالی حاصل از مشارکت مردمی	۴/۶	۰/۵۱	۴/۹	۰/۵۲	-۰/۳۰	-۱/۲۶	۰/۲
	اختیار استقراض پول از بانک مرکزی	۱	۰/۰۰	۳/۵	۱/۴۰	-۲/۵	-۳/۲۱	۰/۰۰**
	اختیار نگهداری درآمد مزاد حاصل از درآمدهای اختصاصی دانشگاه	۴/۵	۰/۵۲	۴/۸	۰/۴۱	-۰/۳۰	-۱/۸۹	۰/۰۶
	اختیار مالکیت بر ساختمان‌ها	۴/۱	۱/۳۳	۴/۵	۰/۸۳	-۰/۴۰	-۱/۳۸	۰/۱۶
	اختیار نگهداری درآمد حاصل از شهریه دانشجویان	۴/۵	۰/۵۲	۴/۹	۰/۲۶	-۰/۴۰	-۲/۳۳	۰/۰۲*
	کل استقلال مالی	۳/۸	۰/۵۱	۴/۶	۰/۴۲	-۰/۱۸	-۳/۱۳	۰/۰۰**
	اختیار انتخاب مکانیسم‌ها و تأمین‌کننده‌های تضمین کیفیت	۲/۸	۱/۲۱	۴/۹	۰/۲۶	-۲/۱	-۳/۳۵	۰/۰۰**
	اختیار معرفی رشته‌های آموزشی جدید	۱/۷	۰/۴۶	۴/۶	۰/۷۳	-۲/۹	-۳/۵	۰/۰۰**
استقلال حقیقی	اختیار برنامه‌ریزی درسی رشته‌های تحصیلی	۱/۷	۰/۴۶	۴/۳	۱/۰۳	-۲/۶	-۳/۳	۰/۰۰**
	اختیار تدوین و ارائه برنامه‌های کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری	۱/۷	۰/۴۶	۳/۷	۱/۱	-۲	-۳/۰۸	۰/۰۰**
	اختیار انتخاب محتوای برنامه‌های سطوح مختلف کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری	۳/۱	۱/۲۲	۴	۱/۱	-۰/۹	-۱/۷۳	۰/۰۸
	اختیار خاتمه دادن به برنامه‌ها	۳/۱	۱/۲۲	۳/۹	۱/۲	-۰/۸	-۱/۵۳	۰/۱۲
	اختیار اعتبارسنجی دوره‌های آموزشی	۳/۴	۰/۹۲	۴/۵	۰/۵۲	-۱/۱	-۲/۸۷	۰/۰۰**
	اختیار اعتبارسنجی سازمان‌های تابعه دانشگاه	۴/۳	۰/۴۹	۴/۴	۱/۰۵	-۰/۱	-۰/۱۹	۰/۱۸۵
	اختیار انتخاب زبان آموزش	۱	۰/۰۰	۳/۲	۱/۳۷	-۲/۲	-۳/۲۵	۰/۰۰**
	اختیار انتخاب و پذیرش دانشجویان	۱/۳	۰/۴۶	۳/۷	۱/۰۹	-۲/۴	-۳/۴۴	۰/۰۰**
	اختیار تصمیم‌گیری بر روی تعداد کلی دانشجویان	۱/۶	۰/۵۱	۴/۳	۱/۳۸	-۲/۷	-۳/۲۲	۰/۰۰**
	کل استقلال حقیقی	۲/۳۴	۰/۴۳	۴/۱۳	۰/۵۹	-۱/۷۹	-۳/۴۱	۰/۰۰**
استقلال کارکنان	اختیار تصمیم‌گیری بر روش‌های استخدام کارکنان	۲/۵	۰/۹۱	۴/۵	۰/۵۲	-۲	-۳/۰۷	۰/۰۰**
	اختیار تصمیم‌گیری بر روش‌های استخدام اساتید	۱/۱	۰/۳۵	۴/۱	۰/۶۴	-۳	-۳/۴۶	۰/۰۰**
	اختیار تصمیم‌گیری بر روی حقوق و مزایا	۱	۰/۰۰	۳/۹	۱/۰۶	-۲/۹	-۳/۴۷	۰/۰۰**
	اختیار عزل کارکنان و اساتید	۱/۶	۰/۵۱	۳/۵	۱/۴۵	-۱/۹	-۳/۱	۰/۰۰**
	اختیار تصمیم‌گیری بر رویه‌های ارتقاء کارکنان	۳/۵	۰/۹۱	۴/۷	۰/۴۹	-۱/۲	-۳/۱۶	۰/۰۰**

گروه	معیار	وضع موجود	انحراف معیار	وضع مطلوب	انحراف معیار	شکاف استقلال	نتایج آزمون ویلکاکسون، آزمون Z	معناداری
استقلال سازمانی	اختیار تصمیم‌گیری بر رویه‌های ارتقاء اساتید	۲/۴	۱/۰۵	۴/۷	۰/۸۲	-۱/۳	-۳/۴۵	۰/۰۰**
	کل	۲/۰۲	۰/۱۳	۴/۲۲	۰/۶۱	-۲/۲	-۳/۴۱	۰/۰۰**
	اختیار نصب و عزل ریاست دانشگاه	۱/۳	۰/۴۶	۳/۷	۱/۵۴	-۲/۴	-۳/۱۶	۰/۰۰**
	اختیار انتخاب اعضاء خارج از دانشگاه در هیئت امناء	۲/۸	۱/۰۱	۳/۹	۰/۳۵	-۱/۱	-۲/۸۱	۰/۰۱**
استقلال آزادی علمی	اختیار در سازمان‌دهی و بازنگری ساختار و تشکیلات اداری دانشگاه	۳/۷	۰/۷۰	۴/۷	۰/۴۹	-۱	-۲/۹۷	۰/۰۰**
	کل	۲/۶	۰/۵۲	۴/۰۶	۰/۶۳	-۱/۴۶	-۳/۲۱	۰/۰۰**
	اختیار عدم تأثیرپذیری فعالیت‌های علمی از نگرش‌های سیاسی برخی مدیران	۳/۲	۱/۰۱	۴/۷	۰/۴۹	-۱/۵	-۲/۸۹	۰/۰۰**
	اختیار انتشار نتایج بدست آمده از فعالیت‌های علمی بدون محدودیت‌ها و ملاحظات غیرعلمی	۳/۷	۰/۷۰	۴/۷	۰/۴۹	-۱	-۲/۹۷	۰/۰۰**
استقلال آزادی علمی	اختیار تقویت بنیه علمی تحقیقات باوجود کناره‌گیری برخی نیروهای علمی ناشی از اختلاف‌نظرهای سیاسی	۱/۷	۰/۴۶	۴/۸	۰/۴۱	-۳/۱	-۲/۶۲	۰/۰۰**
	اختیار ایجاد فضای علمی مناسب در انتخاب موضوعات علمی و پژوهشی	۳/۹	۱/۲۸	۴/۷	۰/۴۹	-۰/۸	-۲/۳۱	۰/۰۳*
	اختیار ایجاد آزادی علمی برای اعضای هیات علمی در تدریس، اداره کلاس و مباحث علمی	۳/۹	۱/۲۷	۴/۷	۰/۴۹	-۰/۸	-۲/۳۱	۰/۰۳*
	کل	۳/۳	۰/۶۶	-۴/۳۶	۰/۵۳	-۱/۰۶	-۳/۱۳	۰/۰۰**

$p \geq 0.05$ ** $p \geq 0.01$

جدول شماره ۲. میانگین نمرات وضع موجود، مطلوب و شکاف استقلال در هر یک از ابعاد استقلال دانشگاهی از دیدگاه خبرگان دانشگاه علوم پزشکی بابل

گروه	معیار	وضع موجود	انحراف معیار	وضع مطلوب	انحراف معیار	شکاف استقلال	نتایج آزمون ویلکاکسون، آزمون Z	معناداری
استقلال مالی	اختیار تأمین منابع مالی متنوع و وابسته نبودن به بودجه صرفاً دولتی	۴	۱/۱۹	۴/۷۳	۰/۴۶	-۰/۷۳	-۲/۱۲	۰/۰۳*
	اختیار توزیع بودجه دانشگاهی	۳/۴۷	۱/۰۶	۴/۹۳	۰/۲۶	-۱/۴۶	-۳/۱	۰/۰۰**
	اختیار جذب منابع مالی حاصل از مشارکت مردمی	۱/۸۷	۱/۰۳	۳/۹۳	۰/۳۶	-۰/۹۴	-۲/۶۵	۰/۰۱**
	اختیار استقراری پول از بانک مرکزی	۱/۴۰	۰/۸۳	۲/۶۷	۱/۵۰	-۱/۲۷	-۲/۵	۰/۰۱**
	اختیار نگهداری درآمد مازاد حاصل از درآمدهای اختصاصی دانشگاه	۲/۹۳	۱/۰۳	۴/۸۰	۰/۴۱	-۱/۸۷	-۳/۰۹	۰/۰۰**
	اختیار مالکیت بر ساختمان‌ها	۴/۰۷	۱/۰۳	۴/۷۳	۰/۵۹	-۰/۶۶	-۲/۵	۰/۰۱**
	اختیار نگهداری درآمد حاصل از شهریه دانشجویان	۳/۶۷	۱/۲۳	۴/۸۷	۰/۳۵	-۱/۲	-۲/۸۷	۰/۰۰**
	کل	۳/۳۵	۰/۴۸	۴/۵	۰/۲۹	-۱/۱۵	-۲/۱۲	۰/۰۳*
	اختیار انتخاب مکانیسم‌ها و تأمین‌کننده‌های تضمین کیفیت	۳/۵۳	۰/۷۴	۴/۷۳	۰/۴۵	-۱/۲	-۳/۴۵	۰/۰۰**
	اختیار معرفی رشته‌های آموزشی جدید	۲/۹۳	۱/۴۴	۳/۷۳	۱/۴۸	-۰/۸	-۲/۴۱	۰/۰۱**
استقلال حرفه‌ای	اختیار برنامه‌ریزی درسی رشته‌های تحصیلی	۲/۷۳	۱/۳۳	۳/۸۷	۱/۴۱	-۱/۴۱	-۱/۹	۰/۰۵
	اختیار تدوین و ارائه برنامه‌های کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری	۲/۴	۰/۹۸	۳/۸۷	۱/۰۶	-۱/۴۷	-۲/۸۳	۰/۰۰**
	اختیار انتخاب محتوای برنامه‌های سطوح مختلف کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری	۲/۴	۰/۹۸	۳/۶	۱/۴۰	-۱/۲	-۲/۵۴	۰/۰۱**
	اختیار خاتمه دادن به برنامه‌ها	۲/۵۳	۱/۳۵	۳/۹۳	۰/۸۸	-۱/۴	-۲/۷۴	۰/۰۱**

۰/۰۸	-۱/۷۲	-۰/۶۷	۱/۳۸	۴/۰۷	۱/۱۲	۳/۴	اختیار اعتبارسنجی دوره‌های آموزشی	
۰/۰۳*	-۲/۱۷	۱/۰۷	۰/۹۷	۴/۳۳	۱/۱۶	۳/۲۶	اختیار اعتبارسنجی سازمان‌های تابعه دانشگاه	
۰/۰۱**	-۲/۸۳	-۱/۲۶	۱/۴۱	۳/۱۳	۱/۰۶	۱/۸۷	اختیار انتخاب زبان آموزش	
۰/۰۰**	-۲/۹۶	-۱/۷۳	۱/۲۲	۳/۷۳	۱	۲	اختیار انتخاب و پذیرش دانشجویان	
۰/۰۱**	-۲/۹۷	-۱/۸	۱/۲۴	۴/۴	۱/۳۵	۲/۶	اختیار تصمیم‌گیری بر روی تعداد کلی دانشجویان	
۰/۰۰**	-۳/۴۱	-۱/۲۴	۰/۵۹	۳/۹۴	۰/۵۲	۲/۷	کل استقلال حقیقی	کل
۰/۰۱**	-۲/۵	-۱/۱۳	۱/۳۵	۳/۶۰	۱/۱۲	۲/۴۷	اختیار تصمیم‌گیری بر روش‌های استخدام کارکنان	استقلال کارکنان
۰/۰۰**	-۳/۱	-۲/۶۷	۵/۴۴	۵	۱/۲۳	۲/۳۳	اختیار تصمیم‌گیری بر روش‌های استخدام اساتید	
۰/۰۰**	-۲/۹۵	-۲	۰/۹۹	۴/۱۳	۱/۳۵	۲/۱۳	اختیار تصمیم‌گیری بر روی حقوق و مزایا	
۰/۰۰**	-۲/۷	-۱/۵۴	۰/۹۹	۳/۸۷	۱/۲۳	۲/۳۳	اختیار عزل کارکنان و اساتید	
۰/۰۰**	-۲/۷۹	-۱/۱۳	۰/۵۲	۴/۴۶	۱/۱۱	۳/۳۳	اختیار تصمیم‌گیری بر رویه‌های ارتقاء کارکنان	
۰/۰۱**	-۲/۵	-۱	۰/۵۰	۴/۶۰	۱/۴۰	۳/۶۰	اختیار تصمیم‌گیری بر رویه‌های ارتقاء اساتید	
۰/۰۰**	-۳/۴۱	-۱/۵۸	۰/۷۵	۴/۲۸	۰/۷۵	۲/۷۰	کل استقلال کارکنان	کل
۰/۰۰**	-۳/۲	-۲/۴	۱/۱۷	۳/۶۷	۰/۷۰	۱/۲۷	اختیار نصب و عزل ریاست دانشگاه	استقلال سازمانی
۰/۰۰**	-۳/۳	-۱/۲۷	۰/۷۷	۴/۲۰	۱/۲۲	۲/۹۳	اختیار انتخاب اعضاء خارج از دانشگاه در هیات امنا	
۰/۰۰**	۳/۰۲	-۱/۸۷	۰/۹۶	۴/۲۷	۱/۱۸	۲/۴۰	اختیار در سازمان‌دهی و بازنگری ساختار و تشکیلات اداری دانشگاه	
۰/۰۰**	-۳/۴۲	-۱/۸۴	۰/۵۳	۴/۰۴	۰/۷۴	۲/۲۰	کل استقلال سازمانی	کل
۰/۰۰**	-۳/۰۱	-۲/۱۴	۱/۰۶	۴/۴۷	۱/۰۵	۲/۳۳	اختیار عدم تأثیرپذیری فعالیت‌های علمی از نگرش‌های سیاسی برخی مدیران	استقلال آزادی علمی
۰/۰۱**	-۲/۶۲	-۱/۱۳	۰/۸۳	۴/۴۰	۱/۲۸	۳/۲۷	اختیار انتشار نتایج بدست آمده از فعالیت‌های علمی بدون محدودیت‌ها و ملاحظات غیرعلمی	
۰/۰۱**	-۲/۷	-۱/۲	۰/۶۳	۴/۶	۱/۱۸	۳/۴	اختیار تقویت بنیه علمی تحقیقات باوجود کناره‌گیری برخی نیروهای علمی ناشی از اختلاف نظرهای سیاسی	
۰/۰۱**	-۲/۸	-۱/۳	۰/۴۱	۴/۸	۱/۳۰	۳/۵۳	اختیار ایجاد فضای علمی مناسب در انتخاب موضوعات علمی و پژوهشی	
۰/۰۱**	-۲/۸	-۱/۱۳	۰/۴۶	۴/۷	۱/۳۵	۳/۶۰	اختیار ایجاد آزادی علمی برای اعضای هیات علمی در تدریس، اداره کلاس و مباحث علمی	
۰/۰۰**	-۳/۲۱	-۱/۳۷	۰/۴۶	۴/۶	۱/۰۷	۳/۲۳	کل استقلال آزادی علمی	کل

* $p \geq 0.05$ ** $p \geq 0.01$

جدول ۳. بررسی تفاوت شکاف ابعاد استقلال دانشگاهی از دیدگاه خبرگان

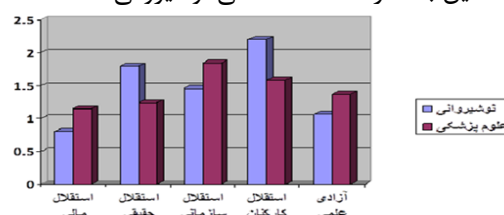
نوع دانشگاه	ضریب همبستگی	استقلال مالی	استقلال حقیقی	استقلال کارکنان	استقلال سازمانی	آزادی علمی
H	معناداری	۰/۰۶	۰/۰۳*	۰/۰۳*	۰/۱۱	۰/۰۷
	اماره مربع کی	۸/۶۱	۸/۰۲	۶/۱	۸/۶۲	۴/۸۱
H	درجه آزادی	۴	۴	۴	۴	۴
	معناداری	۰/۰۷	۰/۰۹	۰/۱۹	۰/۰۷	۰/۳۱

رتبه علمی H	مقایسه شکاف منفی ابعاد استقلال				
	اماره مربع کی	۲/۳۵	۲/۹	۴/۷	۵/۸۷
درجه آزادی	۳	۳	۳	۳	۳
معناداری	۰/۵	۰/۴۱	۰/۱۹	۰/۱۲	۰/۰۶
سنوات اجرائی H	مقایسه شکاف منفی ابعاد استقلال				
	اماره مربع کی	۹/۲۳	۶/۶۳	۵/۷۴	۶/۸۵
درجه آزادی	۳	۳	۳	۳	۳
معناداری	۰/۰۳*	۰/۰۹	۰/۱۳	۰/۰۸	۰/۴۸

* همبستگی اسپرمن H. آزمون کروسکال والیس $P < 0.05$

صنعتی نوشیروانی کمتر است. در دانشگاه صنعتی نوشیروانی اندازه شکاف در گویه‌های بُعد استقلال حقیقی، البته به جز در سه بخش اختیار انتخاب محتوای برنامه درسی، اعتبارسنجی سازمان‌های تابعه و خاتمه دادن به برنامه‌ها، از این شکاف در دانشگاه علوم پزشکی بیشتر بوده است؛ گویه‌های بُعد استقلال حقیقی در دانشگاه علوم پزشکی شامل اختیار انتخاب زبان آموزش، انتخاب پذیرش دانشجویان، اعتبارسنجی دوره‌های آموزشی، تصمیم‌گیری بر تعداد کلی دانشجویان و مکانیزم‌ها و تأمین‌کننده‌های تضمین کیفیت، در مقایسه با دانشگاه صنعتی نوشیروانی نزدیک به انتظارات گزارش شده است. ظاهراً در دانشگاه علوم پزشکی آزادی بیشتری در زمینه پیشنهاد برنامه‌های آموزشی جدید، معرفی رشته‌های آموزشی جدید، بازنگری برنامه‌های درسی، اعتبارسنجی دوره‌های آموزشی و مؤسسات و پذیرش دانشجو وجود دارد. همچنین ممکن است برنامه‌های تحول سلامت، به‌ویژه اجرائی شدن بسته‌های تحول و نوآوری در آموزش عالی سلامت با اهدافی چون توسعه راهبردی آموزش پزشکی، بین‌المللی‌سازی آموزش، آمایش سرزمینی، مأموریت‌گرایی، تمرکززدایی آموزش عالی سلامت، توانمندسازی دانشگاه و اعتباربخشی آموزشی - پژوهشی، موجب برآورده شدن بخش چشمگیری از انتظارات در ابعاد استقلال حقیقی شده باشد. بر پایه داده‌های به‌دست‌آمده، شکاف ابعاد استقلال مالی به طور کلی در دانشگاه علوم پزشکی بیشتر است. بیشتر بودن اندازه شکاف گویه «اختیار تأمین منابع مالی متنوع و وابسته نبودن به بودجه صرفاً دولتی» در دانشگاه صنعتی نوشیروانی می‌تواند بیانگر این باشد که در مقایسه با دانشگاه پزشکی، در دانشگاه صنعتی نوشیروانی گرایش بیشتری به عدم وابستگی به بودجه صرفاً دولتی و تنوع‌بخشی به راه‌های درآمدزایی وجود دارد. در حال حاضر در دانشگاه‌های علوم پزشکی وابستگی زیادی به بودجه دولتی دیده می‌شود که این مربوط می‌شود به نوع مأموریت و رسالت دانشگاه‌های علوم پزشکی که بیشتر بر ارائه خدمات بهینه سلامت تأکید دارند و تأمین و ارائه این خدمات نیز هزینه‌های بسیاری را می‌طلبد؛ همچنین پیچیدگی و تنوع تخصص‌ها و نقش‌ها و مسئولیت‌ها در دانشگاه علوم پزشکی می‌تواند از دلایل

نمودار شماره ۱ مقایسه شکاف منفی ابعاد استقلال دانشگاهی دو دانشگاه صنعتی نوشیروانی و علوم پزشکی بابل را نشان می‌دهد. همانطور که در این نمودار نیز دیده می‌شود، شکاف بُعد استقلال مالی در دانشگاه علوم پزشکی (۱/۱۵) بیشتر از شکاف این بُعد در دانشگاه صنعتی نوشیروانی (۰/۸)، شکاف بعد استقلال حقیقی در دانشگاه صنعتی نوشیروانی (۱/۷۹-) بیشتر از شکاف این بعد در دانشگاه علوم پزشکی بابل (۱/۲۴-)، شکاف بعد استقلال سازمانی در دانشگاه صنعتی نوشیروانی (۱/۴۶-) بیشتر از شکاف آن در دانشگاه علوم پزشکی بابل (۱/۲۷-)، شکاف بعد استقلال کارکنان در دانشگاه صنعتی (۲/۲-) بیشتر از شکاف این بعد در دانشگاه علوم پزشکی (۱/۵۸-)، و شکاف ابعاد آزادی علمی در دانشگاه علوم پزشکی (۱/۳۷-) بیشتر از شکاف این بعد در دانشگاه صنعتی نوشیروانی (۱/۰۶-) است.

بحث

نتایج این پژوهش بیانگر آن است که در هر دو دانشگاه صنعتی نوشیروانی و علوم پزشکی، در تمامی ابعاد استقلال دانشگاهی شکاف وجود دارد. در دانشگاه صنعتی نوشیروانی، از بیشترین تا کمترین شکاف به ترتیب مربوط به ابعاد استقلال کارکنان، استقلال حقیقی، استقلال سازمانی، آزادی علمی و استقلال مالی، و در دانشگاه علوم پزشکی از بیشترین تا کمترین شکاف به ترتیب شامل استقلال سازمانی، استقلال کارکنان، آزادی علمی، استقلال حقیقی و استقلال مالی است. این بررسی حاکی از این است که خبرگان دانشگاه علوم پزشکی آزادی علمی بیشتری را مطالبه می‌کنند و در مقابل خبرگان دانشگاهی صنعتی نوشیروانی استقلال حقیقی بیشتری را خواهانند. با تأمل در گویه‌ها و مؤلفه‌های استقلال حقیقی می‌توان دریافت که در دانشگاه علوم پزشکی شکاف استقلال حقیقی و فاصله وضعیت موجود با وضعیت مطلوب در این بُعد نسبت به دانشگاه

دانشگاه صنعتی نوشیروانی مربوط به گویه‌ای از بعد آزادی علمی «اختیار تقویت بنیه علمی تحقیقات با وجود کناره‌گیری برخی نیروهای علمی ناشی از اختلاف نظرهای سیاسی» است که حدود سه برابر میزان این شکاف در دانشگاه علوم پزشکی می‌باشد. این مسئله می‌تواند بیانگر وجود اختلاف‌نظرها و مداخلات سیاسی بیشتر در دانشگاه‌های غیرپزشکی از جمله دانشگاه صنعتی نوشیروانی و تأثیر آن بر روندهای دانشگاهی باشد. براساس یافته‌های تحقیق بولاند (۲۰۰۳) نیز مداخلات سیاسی باعث تضعیف میزان آزادی علمی می‌شود. معمولاً به دلیل ماهیت ارائه خدمات آموزش پزشکی و تنوع و پیچیدگی نقش و مسئولیت‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی، تأثیر روندهای سیاسی بر فرایندهای آموزشی و علمی دانشگاه علوم پزشکی کمتر است.

بیشترین شکاف گویه‌ها در دانشگاه علوم پزشکی، مربوط به گویه‌ای از بعد استقلال کارکنان (اختیار تصمیم‌گیری بر روش‌های استخدام اساتید) است. با توجه به سوابق اجرایی خبرگان دانشگاهی، برداشتی که می‌توان از این یافته در دانشگاه علوم پزشکی کرد این است که در این دانشگاه به‌ویژه در گروه‌های آموزش بالینی، با توجه به استانداردهای تعیین و ابلاغ شده، کمبود درخور توجه اعضای هیئت‌علمی به ویژه اعضای هیئت‌علمی بالینی وجود دارد. از یکسو دانشگاه علوم پزشکی نمی‌تواند به دلیل مأموریتی که در قبال خدمت به جامعه دارد، از خدمات و کیفیت بخش بالینی بکاهد، و از سوی دیگر به دانشگاه اختیاری درباره استخدام استادان داده نشده است و کمبود ردیف‌های جذب استادان در دانشگاه به دغدغه‌ای برای خبرگان دانشگاهی این دانشگاه تبدیل شده است. هرچند بر تشکیل بانک فارغ‌التحصیلان دانشگاه‌های علوم پزشکی تأکید کرده‌اند و آیین‌نامه‌هایی درباره جذب استادان وابسته، مدعو و مانند اینها ابلاغ شده است؛ اما برنامه‌ای برای افزایش اختیارات دانشگاه درباره استخدام استادان وجود ندارد.

نتیجه کلی نشان می‌دهد که شکاف ابعاد استقلال مالی، استقلال سازمانی و آزادی علمی در دانشگاه علوم پزشکی بیشتر از دانشگاه صنعتی نوشیروانی و شکاف ابعاد استقلال حقیقی و کارکنان در دانشگاه صنعتی نوشیروانی بیشتر از دانشگاه علوم پزشکی است. نیز اندازه شکاف (میزان فاصله بین وضع موجود و مطلوب) در ابعاد استقلال دانشگاهی ذکر شده در دانشگاه علوم پزشکی کمتر است.

این پژوهش از معدود پژوهش‌هایی است که شکاف استقلال دانشگاهی را از دیدگاه خبرگان دانشگاهی بررسی کرده و از این حیث اهمیت دارد. اما از آنجاکه این مطالعه فقط درباره دو

وابستگی بیشتر این دانشگاه‌ها به بودجه دولتی باشد. با توجه به راه‌اندازی مراکز رشد فناوری سلامت در این دانشگاه، ارتباط بیشتر دانشگاه با صنعت می‌تواند زمینه استقلال مالی را فراهم نماید.

استقلال سازمانی در دانشگاه علوم پزشکی فاصله بیشتری با وضعیت مطلوب در مقایسه با استقلال سازمانی در دانشگاه صنعتی نوشیروانی دارد. بیشترین گویه‌ای که موجب این شکاف شده، اختیار در سازماندهی و بازنگری ساختار و تشکیلات اداری دانشگاه است؛ زیرا شکاف این گویه در دانشگاه علوم پزشکی حدود دو برابر شکاف آن در دانشگاه صنعتی نوشیروانی است. این مسئله تا حدود زیادی می‌تواند به دلیل پیچیدگی‌های بیشتر و نوع خدمات متنوع قابل ارائه دانشگاه علوم پزشکی و وجود طیف گسترده‌ای از متخصصان و منابع انسانی در سطوح و رشته‌های متنوع بالینی و علوم پایه و شرایط عدم اطمینان شدید محیطی باشد؛ برای نمونه ابلاغ برنامه‌هایی همچون کاهش ساعت کار کارکنان در بخش‌های ویژه و مشاغل خاص پزشکی، برنامه‌های تحول سلامت و دیگر برنامه‌های توسعه‌ای، از جمله توسعه راهبردی آموزش، اعتباربخشی و بین‌المللی‌سازی دانشگاه، استقرار مراکز رشد و فناوری و توسعه آموزش مجازی به دلیل فراهم نبودن یا کمبود زیرساخت‌های لازم برای اجرای اثربخش برنامه‌ها، می‌تواند علت ایجاد این شکاف از دیدگاه خبرگان باشد.

طبق نظر خبرگان دانشگاه صنعتی نوشیروانی، در میان گویه‌های مختلف ابعاد استقلال دانشگاهی، در ۶ گویه (۳ گویه از بعد استقلال مالی و ۳ گویه از بعد استقلال حقیقی) هیچگونه شکافی میان وضعیت موجود و موردانتظار بیان نشد. در مقایسه، طبق نظر خبرگان دانشگاه علوم پزشکی، فقط یک گویه از بعد استقلال حقیقی منطبق بر انتظارات بوده و دیگر گویه‌ها از انتظارات فاصله دارند. براساس یافته‌های پژوهش‌ها ذاکر صالحی، وجود شکاف در تمام گویه‌های ابعاد استقلال دانشگاهی به جز یک گویه در دانشگاه علوم پزشکی، می‌تواند نشان‌دهنده گرایش به رشد و توسعه‌یافتگی بیشتر این دانشگاه باشد. همچنین یکی از دلایل وجود این شکاف‌ها را می‌توان بالا رفتن توقعات و انتظارات خبرگان دانشگاهی به دلیل آشنایی با برنامه‌های بسته‌های تحول و نوآوری و ترویج گفتمان تحول و نوآوری در آموزش دانشگاه و ماهیت آرمان‌گرایانه این برنامه‌ها دانست که هیجان و اشتیاق زیادی را برای رسیدن به جایگاه برتر دانشگاه فراهم آورده است. از طرفی وجود شکاف در بیشتر ابعاد استقلال در دانشگاه علوم پزشکی در مقایسه با دانشگاه صنعتی نوشیروانی می‌تواند به علت وجود رویه‌های قانونی و رسمیت بیشتر در دانشگاه پزشکی و عدم استقلال کافی در ابعاد مد نظر باشد. بیشترین شکاف گویه‌ها در

براساس نتایج تحقیقات انجام گرفته، دانشگاه‌هایی رتبه‌های بالاتر و بهره‌وری بیشتری دارند که از استقلال کافی برخوردارند.

تقدیر و تشکر

از تمام استادان دانشگاه علوم پزشکی بابل و دانشگاه صنعتی نوشیروانی که در زمینه تکمیل پرسشنامه‌های این تحقیق همکاری کرده‌اند، تقدیر و تشکر به عمل می‌آید.

تأییدیه اخلاقی

پرسشنامه این پژوهش با هماهنگی مسئولین دانشگاه علوم پزشکی بابل و دانشگاه صنعتی نوشیروانی توزیع و اجرا شد. این پرسشنامه‌ها بدون نام بود و در تکمیل آنها هیچ اجباری در میان نبوده است.

تعارض منافع

بین نویسندگان، هیچگونه تعارض منافی وجود ندارد.

منابع مالی

تمام منبع مالی این پژوهش را محققین آن تهیه و مصرف کرده‌اند.

دانشگاه صنعتی نوشیروانی و علوم پزشکی بابل انجام گرفته، ممکن است تعمیم نتایج آن به سایر دانشگاه‌ها چندان درست و دقیق نباشد.

نتیجه‌گیری

وجود شکاف بین وضع موجود و مطلوب تمام ابعاد استقلال دانشگاهی در دو دانشگاه صنعتی نوشیروانی و علوم پزشکی، نشانگر آن است که استقلال دانشگاهی مطالبه‌ایست که دانشگاه‌ها به دنبال آن هستند. با توجه به یافته‌های پژوهش ذاکر صالحی مبنی بر اینکه دانشگاه‌های بزرگ و توسعه‌یافته گرایش بیشتری به کسب مؤلفه‌های استقلال دانشگاهی دارند، می‌توان گرایش به کسب مؤلفه‌های استقلال دانشگاهی در تمامی ابعاد در این دو دانشگاه را نشان‌دهنده رشد و توسعه‌یافتگی آن دو دانست؛ اما صرف آگاهی از این مطالبه و شکاف موجود یا گرایش به توسعه، برای بهبود استقلال دانشگاهی کافی نیست. امروزه دانشگاه‌ها باید با تشخیص فاصله بین وضعیت موجود و مطلوب استقلال دانشگاهی و درک خلأ موجود، با برنامه‌ریزی صحیح و بهره‌بردن از تمامی منابع و امکانات، ضمن سازگاری با الزامات به‌روز آموزش عالی، استقلال دانشگاهی را تجربه نمایند؛ زیرا

References

- Fielden J. Global trends in university governance. *WBEdU* 2008;(9).
- Zakir Salehi G. Study of Legal Capacity of Academic Independence in Iran. *IHEA* 2013; 5(4):23-55. [Persian]
- Arasth H. The evolution of higher education: historical changes and difficulties facing developing countries. *Rahyaf J* 2005; 36(1):5-15. [Persian]
- European Commission. Higher edu in Europe 2003. (consulted 15 June 2008).
- Ghofrani M.B. Iran's higher education system, structural issues and ways out of it in the fourth. *IPRC* 2007; 10(41):73-100. [Persian]
- Roshan A. Financial independence or autonomy of the university. *De news* 2017; February. Thursday. [Persian]
- R Marandi H. Effective institutional independence of the Public Universities in Iran: necessary dynamism in the global space. *IRPHE* 2015;20(4):1-28. [Persian]
- Karimian Z, Kojour J, Lotfi F, Amin M. University management and accountability, the necessity of autonomy and academic freedom of faculty members. *Iran J Med Educ* 2011; 8(11):855-863. [Persian]
- Fathollahi A, Yemen M, Sabbaghian Z, Farasat khah M, Ghazi M. Viewpoint development of higher education with a focus on structural changes and functional independence of the university. *JoS&TP* 2016; 7(1). [Persian]
- Rahmani R, Nasrabadi Z. University autonomy in the future. *IRPHE* 2001;(20). [Persian]
- Zakir Salehi G. Investigating the Legal and Managerial Dimensions of Universities Independence in Iran (Fourth Development Plan Law 49) The subject matter of the article and the formulation of executive solutions for its realization. *IRPHE* 2009;(53):70-106. [Persian]
- Brubacher J S. On the Philosophy of Higher Education. *Jossey Bass Higher & Adult Edu Series* ;1977.
- Tremblay K, Lalancette D, Roseveare D. Assessment Of Higer Education Learning Outcomes;2012.
- Socran M. Academic freedom in the light of the functions of university education in Egypt. Ph.D. Thesis. Ain Shams University. Cairo, Egypt; 1983.
- Boland M. Academic Freedom and Struggle for the subject of composition. Ph.D. thesis. The University of Rocheter; 2003.
- Aghion P. Growth and the financing and governance of Higher education. Keynote lecture for the 2007 Meeting of the German Economic Association; 2007.
- Kempkes G & Pohl C. Do institutions matter for university cost efficiency? Evidence from Germany. *CESifo Economic Studies* 2008; (54):177-203.